

Lilijana Žnidaršič

Šola pri stolni cerkvi sv. Nikolaja v Ljubljani prvih sto let po ustanovitvi škofije

Do ustanovitve ljubljanske škofije 6. decembra 1461, kanonično potrjene 6. septembra 1462,¹ je pri cerkvi sv. Nikolaja v Ljubljani delovala šola, za katero sta skrbela mesto in župnik;² ta je imel sedež pri sv. Petru zunaj mestnega obzidja. S povzdignjenjem šenklaške kapele v stolnico, vzpostavitev stolnega kapitlja in inkorporacijo šempetrške župnije škofovi menzi pa se je šola znašla v novem položaju. Odgovornost za redno opravljanje bogoslužja, ki ga je predpisovala ustanovna listina škofije in pri katerem naj bi peli tudi šolarji, je prevzel kapitelj s proštom, dekanom in kanoniki. Po drugi strani je postal pravi župnik župnije Sv. Petra škof in je v njegovem imenu župnijo poslej upravljal vikar.³ Tako se v zvezi s šolo ni pojavilo zgolj vprašanje usposobljenosti njenega učitelja in učencev za sodelovanje pri številnejših in slovesnejših obredih nove stolnice. Čimprejšen odgovor je terjalo predvsem vprašanje, kako naj se o pristojnostih glede šole konkretno sporazumejo škof, kapitelj in mesto. O tem in nekaterih drugih vidikih obravnavane teme bomo podrobneje govorili v nadaljevanju. Tu zapišimo le, da so si mestne in cerkvene oblasti še naprej delile nadzor nad šenklaško šolo in da posebne kapiteljske šole - ki jo kot eno izmed treh predreformacijskih šol v Ljubljani navaja V. Schmidt⁴ glavno mesto dežele

Kranjske ni imelo.

Razmerja med mestom, kapitljem in škofom v odnosu do šole osvetljujejo šele viri iz časa škofov Franca Kacijanarja (1536/37 - 1543), Urbana Textorja (1543 - 1558) in Petra Seebacha (1558/60 - 1568). V dobo škofa Kacijanarja sodi pismo z dne 24. julija 1539, v katerem ljubljanski meščani naprošajo škofa, naj učitelju za določen čas prepusti eno od sob na škofiji, da bo služila "za pouk otrok". Po podrtju starega šolskega poslopja v bližini šenklaške cerkve⁵ namreč ni bilo najti drugega primerne prostora, stanujoč na škofiji pa bi mogel učitelj vestneje izpolnjevati svoje dolžnosti pri stolnem bogoslužju.⁶ Kacijanarjevega odgovora ne poznamo, vendar domnevamo, da je škof prošnji ustregel. Odnosi med mestnimi oblastmi, ki so se vse bolj nagibale k protestantizmu, in škofijo so se ohladili pod Kacijanarjevim naslednikom Textorjem.⁷ Vseeno je mestni svet 17. maja 1549 sklenil primakniti polovico vsote za nakup novih stolničnih orgel, saj naj bi se bili meščani "spustili glede orgel že tako daleč in da se ne zamerijo škofu". Takšno odločitev so poleg tega sprejeli, ker se je tudi kapitelj obvezal, da bo "za vse večne čase vzdrževal organista in skrbel, da bodo orgle v redu".⁸ Zakaj so si mestni veljaki nedolgo zatem premislili in "odklonili vsako podpora",⁹ ni jasno.

¹ Ustanovna listina cesarja Friderika III. je objavljena v Zgodovinskem zborniku, Prilogi "Laibacher Dioecesanblatt" (= ZZ) I Laibach (1888), št. 1, stolpec 6 - 8; št. 2, stolpec 17 - 26. Objava potrdilne bule papeža Pija II. v ZZ III (1890), št. 9, stolpec 113 - 118.

² J. Gruden, Šola pri sv. Nikolaju in ljubljansko nižje šolstvo po reformacijski dobi, Carniola VI (1915), str. 2. Prim. Gradivo za zgodovino Ljubljane v srednjem veku (= GZL) III, Ljubljana 1958, št. 34, 36.

³ Prim. I. Vrhovec, Zgodovina šentpeterske fare v Ljubljani, Zbornik znanstvenih in poučnih spisov, Ljubljana 1903, str. 19. Avtor se sicer moli, ko pravi, da je župnija sv. Petra "postala podružnica šenklaška"; stolna cerkev sv. Nikolaja je dobila župnika-kanonika za časa škofa Tomaža Hrena (1597/99 - 1630).

⁴ V. Schmidt, Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem I, Ljubljana 1963, str. 57: "Pred reformacijo so bile največ tri /šole v Ljubljani/: stara latinska kapiteljska šola, ki pa je bila slabo obiskana, križanska šola, omenjena spet 1534 in 1543, vsaka z enim učiteljem, in morda še ena, ki naj bi ji škof na prošnjo magistrata 1534. /pravilno 1539./ leta prepustil eno sobo v škofijski

palači." Prim. J. Ciperle, Ljubljansko šolstvo do srede 18. stoletja, Zgodovina Ljubljane. Prispevki za monografijo, Ljubljana 1984, str. 135.

⁵ "Nach dem die schuell hie ganntz pawfellig /.../ haben wir gedachte schuell abreyssen lassen". - Nadškofijski arhiv Ljubljana (= NŠAL), fond Kapiteljski arhiv Ljubljana (= KAL) Spisi, f. 38/1. Šole torej niso le nameravali podreti, kot je razumeti iz povzetka v J. Gruden, Šola pri sv. Nikolaju, n. d., str. 4.

⁶ "Damit er zw furderung des gotz diennsts, dester ordennlicher meg khomen" - NŠAL, KAL Spisi, f. 38/1.

⁷ Prim. A. Svetina, Protestantizem v Ljubljani. Kulturno-zgodovinske slike, Drugi Trubarjev zbornik, Ljubljana 1952, str. 162 - 163. O škofu Textorju jedrnat F. M. Dolinar, geslo Textor Urban, Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1448 bis 1648, Berlin 1996, str. 692 - 693.

⁸ Navedeno po V. Fabjančič, Mestni sodniki in župani (tipkopis), v: Zgodovinski arhiv Ljubljana (= ZAL), Rokopisni elaborati /LJU 364/, str. 227.

⁹ J. Veider, Stara ljubljanska stolnica, njen stavbni razvoj in oprema, Ljubljana 1947, str. 84.

Kakorkoli že, v začetku petdesetih let 16. stoletja so pri sv. Nikolaju stale nove orgle¹⁰ in ker je bila glasbena izobrazba nujni del takratne splošne izobrazbe, sta s tem pridobili tako stolna cerkev kot šenklavška šola.¹¹

Kar zadeva razdelitev stroškov za učiteljevo vzdrževanje, se o tej dokaj dobro poučimo iz kapiteljskih računov za leti 1550/51 in 1560/61¹² ter zastavnega pisma škofa Seebacha iz leta 1559.¹³ Iz navedenega gradiva je razvidno, da je kapitelj plačeval učitelja za vodenje petja pri določenih liturgičnih opravilih in da je za učiteljevo hrano poskrbel škof prek svojega oskrbnika v Ljubljani. Ko je 17. marca 1559 škof Seebach zastavil ljubljansko škofijsko gospostvo organistu in dotodanjemu oskrbniku Janezu Diennerju, je izrecno navedel, da mora Dienner "die zween priester sambt dem schuelmeister vnnd praebendt auf die schuell /.../ mit der speis auf sein selbst costen vnderhalten".¹⁴ Poleg dveh duhovnikov in učitelja je hrano na škofiji dobivala torej "prebenda pri šoli". Po analogiji z mlajšimi viri ugotavljamo, da so bili s tem izrazom najverjetneje mišljeni duhovniški kandidati (prebendarji),¹⁵ ki so obiskovali in/ali pomagali v stolni šoli in cerkvi.¹⁶ Tak status je imel morda tisti Lenart, ki mu je patriarh 6. januarja 1474 podelil dovoljenje za prejem mašniškega posvečenja in ki se ob tej priložnosti imenuje "kaplan in stalni gost" škofa Lamberga.¹⁷ Tako utegne dolžnost škofovega oskrbnika v Ljubljani, namreč hraniti šenklavškega učitelja in prebendarje, dejansko izvirati iz časa prvega ljubljanskega škofa Žiga Lamberga (1461/63 - 1488). Na

stare navade (von alter herkommen) opozarja v tej zvezi tudi škof Seebach v navedenem pismu.

Naše skromno védenje o pravicah in dolžnostih do šole pri sv. Nikolaju lahko preverimo in razširimo ob spisih, nanašajočih se na spor med mestom in kapitljem s konca petdesetih let 16. stoletja.¹⁸ Do spora je prišlo, ko je škof na predlog kapitlja postavil za učitelja Krištofa Škofiča, ki Ljubljčanom ni bil po volji. Na jurjevo leta 1559 je kapitelj potožil vicedomu, da meščani obrekujejo in sramotijo učitelja, predstavniki mesta pa so nato kapitelj obtožili, da se namerava polastiti šole. V pismu, naslovljenem na vicedoma, so zapisali, da pripada šola vsemu mestu, saj so jo zgradili meščani, ki se sami prav tako ne vtikajo v bogoslužni red kapitlja.¹⁹ Hkrati so mestne oblasti zahtevale, naj se jim še naprej priznava pravica do potrditve učitelja, ki so jim ga že od nekdaj prezentirali ljubljanski škofje. "/.../ Bischoue von Laibach, der ain schuelmaister aufzunemen, vnd wir denselbn alsdann nach ordenlicher presentierung, wie von alter herrkhomen, auch ie vnd albeg gewesst, zubestätten haben." Kapitelj je odgovoril 17. maja 1559: vicedomu je zatrdil, da mesto nikoli ni imelo konfirmacijske pravice. Tudi v primeru, na katerega se meščani posebej sklicujejo, to je potrditev nekdanjega učitelja in zdajšnjega dekana, ni šlo za dejanje v smislu prezentacije. Kakor je povedal dekan sam, je pokojni škof Textor tedaj sklical mestne svétnike v škofijsko palačo in jim med drugim naznanil, koga je imenoval za učitelja, saj so se bili meščani drznili obljubiti učiteljsko službo nekemu Lenartu Maroltu iz Beljaka.²⁰ Kapitelj zavrača očitek, da si hoče prilastiti šolo in zemljo, na kateri ta stoji; v skladu s svojimi privilegiji hoče braniti osebe, ki jih za poučevanje mladine in sodelovanje pri bogoslužju določa škof. Pismo dekana in ostalih kapiteljskih članov sklepa prošnja, naj vicedom varuje tako imetje kot stare, do takrat veljavne pravice škofije in kapitlja glede

¹⁰ Stroške kapitlja za njihovo postavitev in poslikavo izkazuje pregled kapiteljskih izdatkov za obračunsko leto 1550/51 - prim. A. Rijavec, Glasbeno delo na Slovenskem v obdobju protestantizma, Ljubljana 1967, str. 20.

¹¹ V tem smislu A. Rijavec šenklavškega organista in učitelja imenuje "stebra glasbene reprodukcije v stolnici" - prav tam, str. 22.

¹² V NŠAL, KAL Spisi, f. 287.

¹³ Mlajši prepis pisma v NŠAL, ŠAL Formularji, št. 1, str. 533 - 536.

¹⁴ Prim. A. Rijavec, Glasbeno delo, n. d., str. 22.

¹⁵ A. Koblar opredeljuje prebendarje kot "dijake, ki so že prejeli štiri nižje redove". Na seji kapitlja 6. maja 1603, katere se je udeležil tudi škof, je bil sprejet sklep, da dobijo prebendarji ob torkih, četrtek in nedeljah na škofiji po štiri jedi, druge dni pa po tri; račune o hrani je vodil škofijski ekonom - A. Koblar, Beleške iz zapisnikov kapiteljskih sej pod škofom Hrenom, Izvestja muzejskega društva za Kranjsko (= IMDK) V (1895), str. 190.

¹⁶ Prim. navedek škofa Janeza Tavčarja (1580 - 1597) iz leta 1589, da hrani pri ljubljanski stolni cerkvi na lastne stroške dva kaplana, učitelja, pevca ter šest alumnov ali učencev, ki se vsi posvečajo glasbenemu in cerkvenemu pouku - NŠAL, KAL Spisi, f. 57/4. Obj. F. M. Dolinar, Zapis škofa Janeza Tavčarja o stanju v ljubljanski škofiji, Acta ecclesiastica Sloveniae 3 (1981), str. 70.

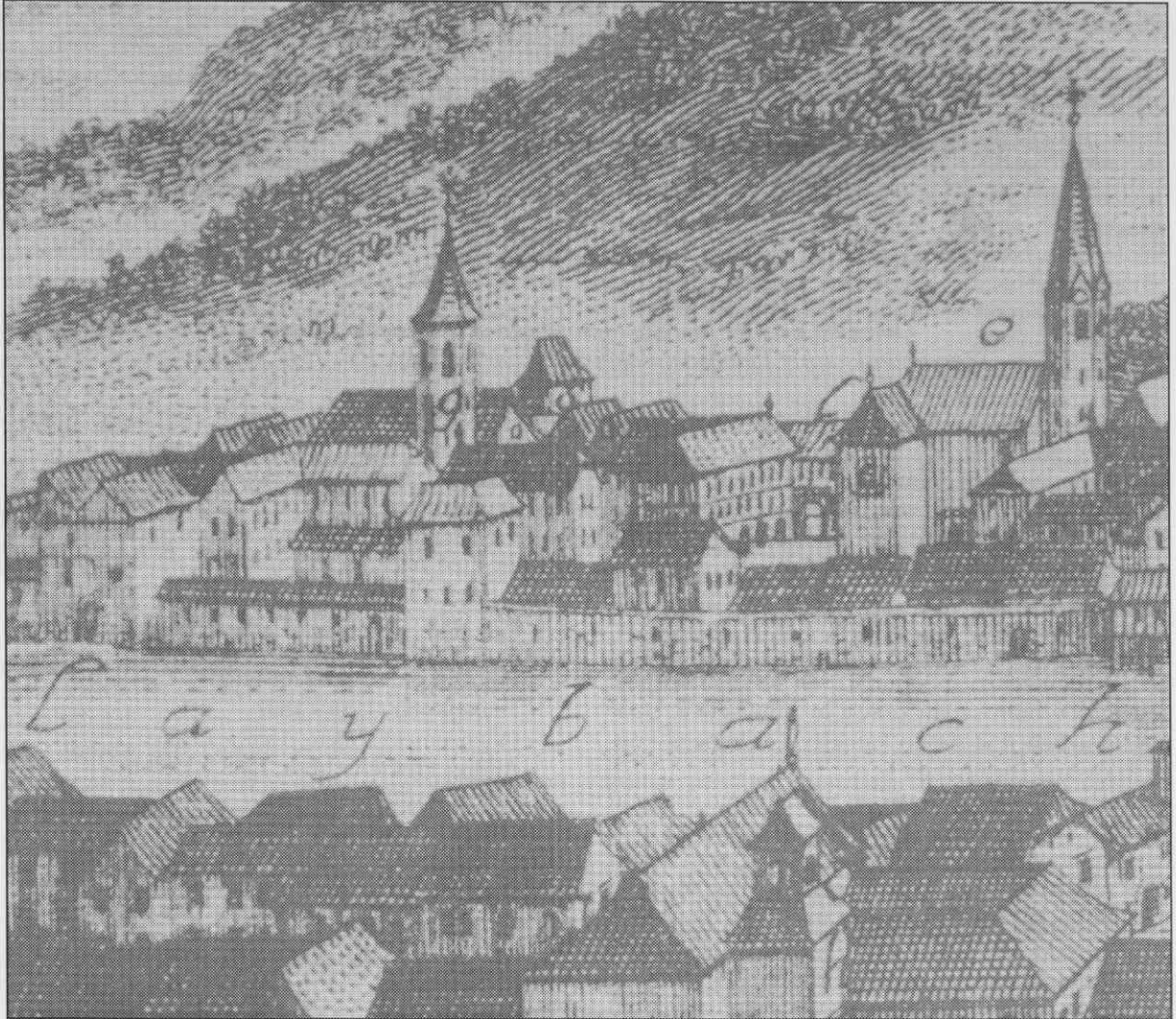
¹⁷ "Vedni/stalni/gost" je prevod A. Koblarja za lat. "continuus com mensalis" - A. Koblar, Drobtnice iz fur-ljanskih arhivov, IMDK I (1891), str. 18.

¹⁸ NŠAL, KAL Spisi, f. 313/3.

¹⁹ "Dan die herrn von Capitl wissen, das sy mit der schuel (die one mytl sambt der khirchen gemainer stat gehörig) noch vill weniger mit aufnehmung ains schuelmaister nichts zuthuen, oder (ausser des Gottes diennsts, vnd was denselben angehorig, darinen wir inen mit nichte, vill oder wenig gar nie khain spör, noch irrung gethan, noch thuen wellen, zuhandlen haben." Do gradnje nove šole potemtakem ni prišlo šele ob koncu stoletja - prim. J. Ciperle, n. d., str. 135.

²⁰ "Učitelj Lenart Marolt" (schuelmaister Leonhart Marholdt) se omenja v zapisniku ljubljanskega mestnega sveta z dne 3. oktobra 1544 - ZAL, Rokopisne knjige (Cod), I/5 - 1544, fol. 53. Sodeč po kontekstu omembe je bil Marolt dejansko Beljačan; v istem odstavku zapisnika je namreč govor o mestnih piskačih (der Thurner halben), za katere vemo, da so prišli iz Beljaka in da so po letu 1544 v Ljubljani delovali kot "stalen in organiziran instrumentalni korpus" - glej A. Rijavec, Ljubljanski mestni muziki, Muzikološki zbornik II (1966), str. 37 - 38.

Pogled na ljubljansko stolnico (e) in frančiškanski samostan (g). Šola je stala na prostoru današnjega semenišča. (Andreas Trost, bakrorez Ljubljane - izrez, v: *Topographia Ducatus Carnioliae modernae*, 1697)

Gurkfelder, Rotar, Viljem, Freidenschuss in Škofič pa niso edini po imenu znani učitelji ljubljanske mestno-stolne šole. Poleg kanonika Mihaela Vallerja (umrl 1539), ki naj bi tu poučeval v mladih letih,³¹ naletimo v letnih obračunih škofijskega oskrbnika v Gornjem Gradu še na eno ime - na Antona Steinerja; njegovo delovanje je izpričano za konec dvajsetih in začetek tridesetih let 16. stoletja.³² Notici, ki podajata znesek, izplačan v

oktobru 1529 in 1532, odpirata seveda vprašanje, kako to, da si je Steiner zabeleženi vsoti prislužil v Gornjem Gradu. Odgovor je preprost: pevci šenklaške šole so pod učiteljevim vodstvom gostovali v gornjegrajski sostolnici, ob določenih dneh pa so verjetno tudi člani tamkajšnje šole oziroma alumnata prihajali pet v Ljubljano.³³

Z učiteljevimi dohodki in nalogami, za katere je učitelja pri sv. Nikolaju plačeval kapitelj, nas natančneje seznanjata pregleda kapiteljskih izdatkov za leti 1550/51 in 1560/61. V obračunskem letu 1550/51, enako 1560/61, naj bi šenklaški učitelj

³¹ G. Widmer, *Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Gottscheerländches 1406 - 1627, Quellen und Studien des Grenz- und Auslandsdeutschums VII, Planen i. V. 1932*, str. 37. Več o Vallerju, "očetu muzičnega tropa", P. Simoniti, *Humanizem na Slovenskem in slovenski humanisti do srede XVI. stoletja*, Ljubljana 1979, str. 77 - 78.

³² "Octob(ri)s... XX Dem Anthonio schuelmeister zw Laybach durch herrn Vrban Strella... vi tl xxiii cr" - NŠAL, Gornji Grad A, f. 22, fol. 5 (izdatki za leto 1529/30).

"Octobris am xii dem Anthoni Steiner schuelmeister zu sand Niela zu Laibach" - NŠAL, Gornji Grad A, f. 22, fol. 3 (izdatki za leto 1532/33).

³³ A. Rijavec, *Glasbeno delo*, n. d., str. 26; J. Höfler, *Glasbena umetnost 16. in 17. stoletja*, Zgodovina Ljubljane. Prispevki za monografijo, Ljubljana 1984, str. 127.

prejel nekaj nad 10 dukatov, in sicer za vodenje petja pri zgodnji maši, pri duhovnih opravilih dveh drugih ustanov in adventnih "Pozdravljena Kraljica" (Salve Regina).³⁴ Nadaljnjih 56 krajcarjev naj bi dobil za osem kvatrnih maš zadušnic ali 7 krajcarjev za zadušnico.³⁵ Kar zadeva izplačila za opravljene obveznosti iz (mašnih) ustanov, za katere kapitelj ni bil neposredno odgovoren, so bila ta navadno določena z ustanovno listino. Za petje pri maši zadušnici, ki so jo tedensko opravljali beneficiati oltarnega beneficija sv. Barbare in sv. Marjete v stolnici so na primer ustanovitelji učitelju namenili en funt denaričev letno.³⁶ Ker je bilo pri sv. Nikolaju ustanov s petimi mašami precej³⁷ in so morali dečki večkrat peti tudi v župnijski cerkvi sv. Petra in drugod,³⁸ je bila pomoč podučitelja in prebendarjev zagotovo dobrodošla.³⁹

Če se je o liturgičnih dolžnostih šenklavskih učiteljev ohranilo vsaj nekaj virov prve roke, pa to ne velja za njihove siceršnje naloge, povezane s poučevanjem. Glede na to, da so šolo obiskovali povečini meščanski otroci ter so se tako o plačilu kakor o učni snovi in podajanju le-te učitelji dogovarjali s starši,⁴⁰ to ni tako nenavadno. Ostajamo pač pri domnevi, da so se šolarji vadili predvsem v branju, pisanju, računanju in petju; medtem ko naj bi se čim boljše naučili nemščine, bi si nekaj osnov latinščine pridobili na pripravah za

sodelovanje pri bogoslužju. V kolikšni meri so se "dijaki učili predmetov trivija in kvadrivija" in se "usposobili za prestop na vseučilišče",⁴¹ ostaja odprto vprašanje. Upošteva se, da je med vpisanimi na dunajsko univerzo pred sredo 16. stoletja srečati razmeroma veliko sinov meščanov, ki so izšli iz Ljubljane ali okolice,⁴² domnevamo, da šola ni nudila le najtemeljnejše izobrazbe.⁴³ Spodbudno je moralo delovati že stolnično okolje z neredkimi izobraženci in kapiteljsko knjižnico.⁴⁴ Kljub temu je bil še v drugi polovici 17. stoletja osnovni "predmetnik" šole: branje, pisanje, računanje in petje.⁴⁵

Dogajanje v ljubljanski šoli sv. Nikolaja sta po letu 1461 zaznamovala zlasti dva dejavnika: vzpostavitev škofije s sedežem pri šenklavski cerkvi in protestantska reformacija. Če je obstoj škofije že sam po sebi dvigoval ugled šole, se je ta močno zamajal ob razmahu protestantizma v mestu sredi 16. stoletja.⁴⁶ Ljubljanski meščani, ki so večji del obravnavane dobe podpirali razcvet stolničnega bogoslužja, so pričeli odkrito zavračati tako (rimsko) katoliško pojmovanje liturgije kakor ureditev šole, v kateri bi imela glavno besedo katoliški škof in kapitelj. Za staro šenklavsko šolo je predstavljal dodaten izziv protestantsko naravnani Lenart Budina, ki je po letu 1533 deloval v Ljubljani kot zasebni "latinski učitelj" in leta 1563 postal prvi rektor novoustanovljene stanovske šole.⁴⁷ Vprašanje, kako se je šola pri sv. Nikolaju znašla v nadaljnjem obdobju, tj. pred formalno rekatalizacijo mesta okoli leta 1600,⁴⁸ pa zahteva že posebno obravnavo.

³⁴ "Schuelmayster besoldung. Von der matur... duc 7 kr 40. De officio Trinitatis... duc 2 kr 20. Vom Requiem in Basilica... duc / kr 43 den 3. Vom Salve im Aduendt... duc / kr 34 den 1" - NŠAL, KAL Spisi, f. 287, fol. 2a (izdatki za obračunsko leto 1550/51).

³⁵ Vsake kvatre sta se peli dve maši zadušnici: ena za ustanovitelja in deželne kneze (Fürsten begeben), druga za /Janeza/ Slugo (Sluga begeben) - navedek kot v prejšnji opombi, fol. 3'-5. Pri Slugovi ustanovi gre bržkone za ustanovo Janeza Sluga, mestnega sodnika v Kranju - prim. J. Žontar, Zgodovina mesta Kranja, Ljubljana 1939, str. 59.

³⁶ "Ainem yetzlichem schuelmaister von dem besingen des seelambts yerlich /.../ raychen ain phundt phennyng" - NŠAL, Zbirka listin, 1499 VI 22.

³⁷ J. Veider, n. d., str. 67 sl.; A. Rijavec, Glasbeno delo, n. d., str. 13 - 15.

³⁸ Na obveznosti šenklavške šole do cerkve sv. Petra sklepamo po analogiji s podatki iz mlajših virov. Seznam teh obveznosti je ohranjen za leto 1669 - NŠAL, KAL Spisi, f. 38/32 (Obligaciones Ludirectoris Ecclesiae Cathedralis Labaci, quas habet per se vel succentorem peragere in Ecclesia S. Petri suburbii Labacensis).

³⁹ Posebnega učiteljevega pomočnika ali podučitelja (vndermayster) omenja (že) ustanovna lista beneficija sv. Rožnega venca v ljubljanskem špitalu z datumom 1. januar 1524 - NŠAL, KAL Spisi, f. 212/8. Prva znana imena šenklavskih podučiteljev so iz zadnje četrtine 16. stoletja - glej J. Höfler, Glasbena umetnost pozne renesanse in baroka v Slovenskem, Ljubljana 1978, str. 8.

⁴⁰ Tako je bilo še v 17. in 18. stoletju do terezijansko-jožefinskih šolskih reform. Prim. J. Ciperle - A. Vovko, Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja, Ljubljana 1987, str. 29.

⁴¹ J. Gruden, Šola pri sv. Nikolaju, n. d., str.3 - 4.

⁴² Prim. A. Ožinger, Študenti iz slovenskih dežel na dunajski univerzi poznem srednjem veku (1365 - 1518), Kronika 23 (1975), str. 150 - 152; J. Janžekovič, Slovenski študenti na dunajski univerzi v 16. stoletju, Kronika 25 (1977), str. 169 sl.

⁴³ Prim. J. Gruden, Cerkevne razmere med Slovenci v XV. stoletju in ustanovitev ljubljanske škofije, Ljubljana 1908, str. 110; P. Simoniti, n. d., str. 113 - 114.

⁴⁴ P. Simoniti, n. d., str. 51 - 52, 59 sl., 120 - 122, 221 - 222.

⁴⁵ NŠAL, KAL Spisi, f. 38/33 (reverz učitelja Janeza Jurija Hintersingerja iz leta 1679). Prim. J. Gruden, Šola pri sv. Nikolaju, n. d., str. 9 - 11.

⁴⁶ P. G. Heiss, Notranjeavstrijske "deželne stanovske šole". Poskus njih uvrstitve v šolski in izobraževalni sistem 16. stoletja, Zgodovinski časopis 41 (1987), str. 589.

⁴⁷ V. Schmidt, Pedagoško delo protestantov na Slovenskem v XVI. stoletju, Pedagoški tisk 6, Ljubljana 1952, str. 28 sl.; P. Simoniti, n. d., str. 114 - 118.

⁴⁸ Prim. J. Wallner, Notizen zur Schulgeschichte Laibachs vor der thesesianischen Reform, Mittheilungen des Musealvereines für Krain VI (1893), str. 126.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Schule bei der Domkirche St. Nikolai in Ljubljana in den ersten hundert Jahren nach der Gründung des Bistums

Die Gründung des Ljubljanaer (Laibacher) Bistums im Jahre 1461 (1462) bedeutete für die Schule bei der Nikolaikirche in Ljubljana einen großen Wendepunkt. Die Erhebung der St. Nikolai-Kapelle zur Domkirche mit Sitz des Bischofs und des Kapitels mit Propst, Dechant und Domherren, brachte für die Schule neue Aufgaben vor allem im Bereich der Musik mit sich. Die Zahl der kirchlichen Ämter, an denen der Lehrer samt den Sängern und anderen Schülern der Domkirche teilnehmen mußten, stieg an, die Qualität des Singens mußte verbessert werden. Auf der anderen Seite wurden auf Bischof und Kapitel Pflichten und Aufgaben übertragen, die bis dahin der Pfarrer der St. Peterskirche gegenüber der Schule erfüllt hatte. Die Kompetenzen der Stadt änderten sich mit der Gründung des Bistums offensichtlich nicht.

Das Verhältnis der kirchlichen und städtischen Behörden zur St. Nikolai-Schule wird erst durch die Quellen aus der Amtszeit der Bischöfe Franz Kazianers (1536/37-1543), Urban Textors (1543-1558) und Peter Seebachs (1558/60-1568) beleuchtet. Eine beträchtliche Zahl der Angaben betrifft die Verteilung der Schulkosten. Man stellt fest, daß das Gebäude, in dem der Unterricht erteilt wurde, von den Bürgern errichtet und instandgehalten wurde. Außer dem Schulgeld, das von den Eltern entrichtet wurde (darüber liegen keine konkreten Angaben vor), standen dem Lehrer der St. Nikolai-Schule auch Verköstigung und Geld für die Teilnahme am Gottesdienst in der Domkirche zu. Während für die Verpflegung der Lehrer der Bischof durch seinen Pfleger in Ljubljana Sorge tragen sollte, zahlte das Kapitel zum Beispiel im Jahre 1550/51 dem Lehrer etwas über 10 Dukaten, und zwar für die Gesangleitung bei der Frühmesse und für die Mitwirkung bei der Liturgie in zwei anderen Stiftungen und beim Salve Regina in der Adventszeit. Für seine Verpflichtungen in den Stiftungen außerhalb des Amtsbereichs des Kapitels erhielt der Lehrer einen in der entsprechenden Stiftungsurkunde festgelegten Anteil.

Eine besondere Frage stellt das Präsentationsrecht für die Lehrer der St. Nikolai-Schule dar, das grundsätzlich der Bischof und zur Zeit seiner Sedisvakanz das Kapitel innehatte. Solange die Stadtbehörden mit der Bischofswahl einverstanden waren und darauf Einfluß nehmen konnten, kam es zu keinen größeren Streitigkeiten. Als sich jedoch mit dem Aufschwung des Protestantismus und der Radikalisierung der widerstreitenden religiösen Ansichten die Kluft zwischen dem Bischof und dem Kapitel einerseits und den städtischen Notabeln andererseits vertiefte, waren auch in Bezug auf die Schule Auseinandersetzungen zu erwarten. Von einem heftigen Streit zeugen zwei Briefe, die das Kapitel und die Stadt im Jahre 1559 an den Landesvizekommissar gerichtet haben. Unstimmigkeiten hinsichtlich der Frage, ob der Bischof den Bürgern den jeweiligen Lehrer zu präsentieren habe oder ob es ihm frei stehe, sie über seine Entscheidung in Kenntnis zu setzen, waren vor allem eine Folge der Abkühlung, zu der der von Bischof Textor gegen die Ljubljanaer Predikanten im Herbst 1547 eingeleitete Prozeß beigetragen hat. Der Brief des Kapitels aus dem Jahre 1559 ist noch von einem anderen Standpunkt her von Interesse. Aufgrund des Briefs (und mithilfe einiger neuerer Quellen) lassen sich nämlich die Namen der fünf Lehrer bei St. Nikolai seit der Mitte der vierziger bis Ende der fünfziger Jahre des 16. Jahrhunderts ermitteln. Unter ihnen befinden sich der spätere Dechant des Kapitels Balthasar Gurfelder und der Domherr Christoph Schkofitsch, der legitimierte Sohn des Ljubljanaer Generalvikars und Antireformators Nikolai Schkofitsch.

In den ersten hundert Jahren des Bestehens der Ljubljanaer Domschule stellen die dreißiger Jahre des 16. Jahrhunderts eine Zeitenwende dar. In diesem Jahrzehnt kommen Anzeichen einer Abneigung gegenüber den katholischen (Meß)Stiftungen deutlicher zum Vorschein - eine Folge der Ausweitung des Protestantismus unter den Bürgern. Das Musikleben und die sonstige Schultätigkeit wurden in den darauffolgenden Jahrzehnten durch entgegengesetzte religiöse und andere Interessen der Kirchen- und Stadtbehörden gelähmt. Obwohl das Ansehen der Schule stark gesunken war, ist es nicht nebensächlich, daß die Domschule, trotz Konkurrenz der Privatlehrer und der Landschaftsschule, ihre Tätigkeit fortsetzte.